

9. fejezet 9. lecke

A monopóliumok szabályozása

1. dia

A monopóliumok szabályozása

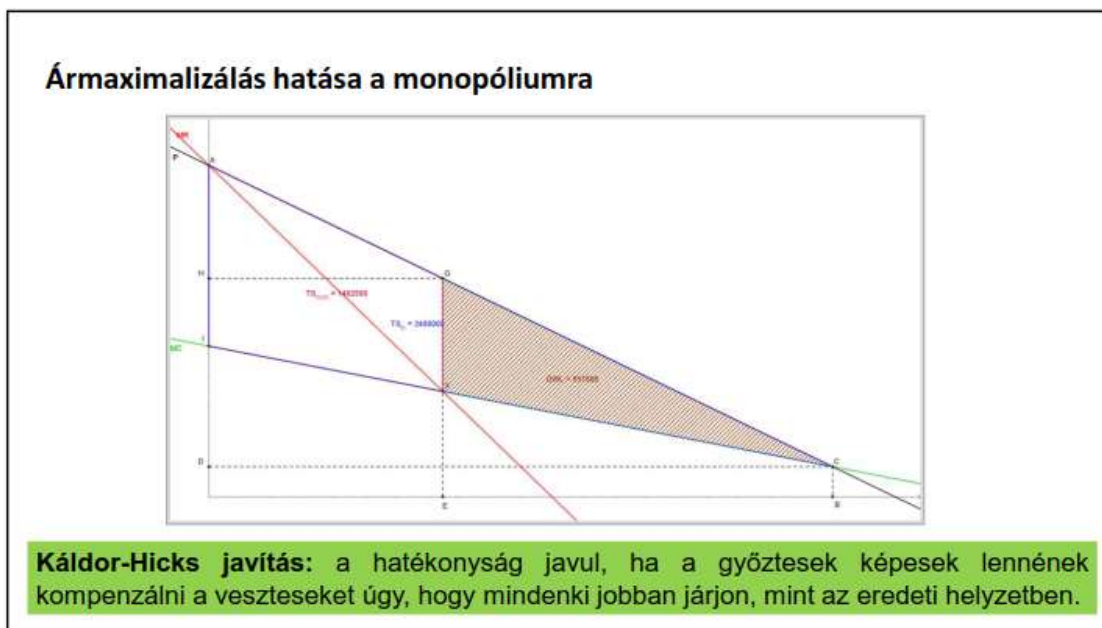
Miért szükséges a szabályozás?

- Piaci hatalom, árkereső magatartás
- $P > MC$, profit, holtteher-veszteség
- Hatás az innovációra: visszafogó ... vagy ösztönző
- Piaci erőfölénnyel való visszaélés

→ Megoldás: versenyszabályozás

A fejezet eddigi részében azt láttuk, hogy a monopólium a belépési korlátok miatt egyfajta védett pozícióban van, ami piac hatalomhoz juttatja, ami miatt áralakító hatalomra tesz szert. Így az általa meghatározott optimális ár a termelési határkölségnél nagyobb, és tartósan profitra tehet szert, de csak társadalmi jóléti veszteség árán. Persze láttuk, hogy ez a hatalom korlátozott: végső soron mindennek van helyettesítője, és amilyen találékonyak a termelők akár termék- akár az árdifferenciálásban, olyan találékonyak a fogyasztók is a helyettesítésben. A Polaroid például sokáig egyeduralkodó volt az azonnal elkészülő filmet produkáló fényképezőgép piacon, csak ő gyártott ilyet. A fogyasztók azonban rájöttek, hogy ennek jó helyettesítője a hagyományos fénykép, vagy egyszerűen az utazás. A piaci hatalom egy további hátránya, társadalmi szempontból az, hogy a monopólium elkényelmesedhet: nincs oka újítani, fejleszteni, hiszen a jelenlegi helyzetben is nyereségre tehet szert, és nem kell versenytársaktól sem tartania. Ugyanakkor pedig egy potenciális jövőbeli monopólium helyzet ígérete éppen, hogy ösztönzi az újítást: ha az én vállalatom képes valami újdonsággal előrukkolni, akkor a belépési korlátok – például egy szabadalom – miatt legalábbis ideiglenesen monopol hatalomra tehetek szert. Így hát a monopol piac innovációra gyakorolt hatása legalábbis ambivalens, nem egyértelmű. Ami viszont egyértelműen káros és megakadályozandó, az a piaci erőfölénnyel való visszaélés. A kormányzatok is rájöttek erre, és versenyhivatalokat és versenyszabályozásokat állítottak föl, hogy jogi úton megvédjék egyrészt a fogyasztókat, másrészt a versenytársakat a tisztességtelen piaci magatartástól. A versenyszabályozásról még bővebben fogok beszélni a következő fejezetben.

2. dia

Most azonban a monopóliumok szabályozásának egy másik aspektusát szeretném bemutatni. Annak érdekében, hogy minél látványosabban bemutatható legyen a mondanivalóm, egy különleges helyzetből, egy csökkenő határkölség-függvényből kiindulva fogom bemutatni a problémát. Természetesen a határkölség-függvény nem lehet minden határon túl csökkenő, előbb-utóbb, kellően nagy termelésnél emelkedővé válna. Vegyünk ehhez még hozzá egy keresleti függvényt. A belőle származó határbevételei függvény itt van, és a monopólium számára optimális termelési szintet mutatja az E pont, az optimális árat pedig a H pont. Ez a természetes monopólium esete: még ha nem is lennének belépési korlátok, egy potenciális új belépő alacsony mennyiséget termelve csak nagyobb határkölséggel tudná előállítani a terméket, mint a jelenlegi termelő. Meg tudjuk határozni ismét a fogyasztói többletet (HGA háromszög), a termelői többletet (IFGH trapéz), és a kettő összegeként előálló teljes társadalmi többletet: IFGA trapéz.

A monopóliumokkal az volt az egyik bajunk, hogy magas árat szabnak meg. A szabályozók megoldása erre gyakran az ármaximalizálás. Az ármaximalizálásnak már láttuk káros hatásait az 1. fejezet 6. leckéjében, amikor a piacot az ármaximalizálással eltérítettük a hatékony egyensúlyi állapottól. Most csináljuk okosabban, mondjuk azt, hogy a monopóliumot olyan ár alkalmazására készítjük, hogy $P = MC$ feltétel teljesüljön! Ha már a tökéletes verseny hatékony kimenetelt eredményez, akkor írjuk elő a monopólium számára, hogy viselkedjen úgy, mintha tökéletes versenyző lenne. Ez a feltétel pedig ebben a pontban teljesül, D-nek megfelelő ár és B mennyiség mellett. Nézzük meg most erre a helyzetre is a fogyasztói, termelői és teljes társadalmi többletet! A fogyasztói többlet egyértelmű: A DCA háromszög. A termelői többlet viszont ezúttal negatív: Az OBCD teljes bevételeből a határkölség alatti területként értelmezett változó költséget, az OBCI trapézot kell kivonnunk, így a negatív termelői többlet a DCI háromszög. A fogyasztói és a termelői többlet összege a teljes társadalmi többlet, az ICA háromszög, ami láthatóan nagyobb, mint a monopolista által

választott eredeti optimumban elérhető IFGA trapéz. Tehát, hogyha a monopóliumot arra kényszerítjük, hogy tökéletes versenyzőként viselkedjen, a társadalmi többlet növelhető, és a monopolista holtteher-veszteség, az FCG háromszög, megszüntethető. Azt is mondhatjuk, hogy úgy tudunk többletet a fogyasztókhöz a termelőktől átcsoportosítani, hogy a fogyasztók többlet nyernek, mint amennyit a termelők vesztenek. Az ilyen szituációkat pozitív összegű játékoknak nevezzük. Szemben a zéró összegű játékokkal, mint amilyen például a póker: a nyertesek azt nyerik meg, amit a vesztesek elvesztenek. Szóval eddig jónak ítéljük az állami beavatkozást: a nyertesek többlet nyertek, mint amennyit a vesztesek veszítettek. De van itt egy bökkenő, méghozzá a negatív termelői többlet. A szabályozott monopólium azt fogja mondani, hogy akkor inkább nem termel, és kilép a piacról. Nincs termelés, nincs többlet. Akkor már jobb lenne – és ezt a kormányzat meg is tudja valósítani – hogy a fogyasztók megnövekedett többletéből kompenzálják a termelőket a csökkent többlet miatt a szükséges mértékig. A kormányzat például adóztathatna, és az így befolyó bevételt a termelőnek adhatná. De mi legyen az a „szükséges mérték”? Kompenzáljuk a monopolistát annyival, mint amennyi a negatív profitja lenne, ha a $P = MC$ -nek megfelelő mennyiséget kellene termelnie? Esetleg kompenzálhatjuk a termelőt annyival, mint az imént említett negatív profit, plusz a monopolistaként megszerezhető profit? Vagy még egy kicsivel többel? Mindegyik esetben igaz lenne, hogy a fogyasztók a monopolista kiindulási helyzetéhez képest jobban járnának, sőt, az utolsó változat már Paretoi értelemben is javítás!

Maga az árszabályozás eleget tesz az úgynevezett Káldor-Hicks javítás kritériumának: a hatékonyság javul, ha a győztesek elvileg kompenzálni tudnák a veszteseket úgy, hogy végül mindenki jól járjon. A baj, hogy nem tudjuk, hogy egy ilyen kompenzálás a valóságban megtörténik-e, illetve hogy milyen mértékben, ez már a felek tárgyalási pozíciójától is függ. A monopóliumok szabályozása nem olyan egyszerű, mint amennyire első ránézésre tűnhet.

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR
KÖZGAZDÁSZ KÉPZÉS
TÁVOKTATÁSI TAGOZAT
LECKESOROZAT
COPYRIGHT © SZTE GTK 2017/2018

A LECKE TARTALMA, ILLETVE ALKOTÓ ELEMEI ELŐZETES,
ÍRÁSBELI ENGEDÉLY MELLETT HASZNÁLHATÓK FEL.

JELEN TANANYAG
A SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEMEN KÉSZÜLT
AZ EURÓPAI UNIÓ TÁMOGATÁSÁVAL.
PROJEKT AZONOSÍTÓ: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

